

УДК 159.9

В.В. Вишньовський, канд. псих. наук, доц., С.В. Куца

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ЖІНКИ ДО МАТЕРИНСТВА

V.V. Vyshnovskiy Ph.D, Assoc. Prof., S.V. Kutsa

WOMEN FORMATION OF PSYCHOLOGICAL READINESS FOR MOTHERHOOD

Психологія материнства - одна з найбільш складних і мало розроблених галузей сучасної науки. Актуальність її вивчення продиктована протиріччям між гостротою демографічних проблем, пов'язаних з падінням народжуваності, величезним числом сімей, що розпадаються, лавиноподібним збільшенням числа дітей-сиріт при живих батьках, із зростанням числа випадків жорстокого поводження з дітьми.

Огляд сучасного стану досліджень в області психології материнства констатує цілий ряд напрямів вивчення цього явища. Так, досліджуються значимі особистісні характеристики майбутньої матері (Н. Авдеева, В. Брутман, С. Еніколопов, С. Мещерякова, М. Панкратова); виділяються чинники й умови психологічного ризику для майбутнього розвитку дитини (О. Копіл, Л. Баз, О. Баженова); проводиться системне вивчення мотиваційних основ материнської поведінки (Г. Філіппова).

Материнство як культурно-історичне явище в різні періоди розвитку людства володіло різним змістом, що, у свою чергу, відображалось і на феноменології індивідуальної готовності до нього як психологічного явища, яке є результатом інтеріоризації суспільних уявлень. З цього приводу відома дослідниця у галузі психології материнства Г. Філіппова зауважує, що материнство - це одна із соціальних жіночих ролей, тому якщо потреба бути матір'ю і закладена біологічно, суспільні норми й цінності роблять істотний вплив на його зміст і прояв у кожної конкретної жінки [3].

Психологічна готовність до материнства (ПГМ) трактується як здатність матері забезпечити адекватні умови для розвитку дитини та виявляється в певному типові материнського ставлення [3]. Г. Філіппова виділяє у ПГМ п'ять основних блоків.

1. Особистісна готовність: загальна особистісна зрілість (адекватна статевая ідентифікація; здатність до ухвалення рішень і відповідальності; міцна прихильність; відсутність залежностей) та особистісні якості, необхідні для ефективного материнства (емпатія; здатність до спільної діяльності; здатність бути «тут і тепер»; творчі здібності; інтерес до діяльності вирощування та виховання; культура тіла).

2. Адекватна модель батьківства: адекватність моделей материнської і батьківської ролей, сформованих в своїй сім'ї; оптимальні для народження і виховання дитини батьківські установки, позиції, виховні стратегії, материнське ставлення.

3. Мотиваційна готовність: зрілість мотивації народження дитини, при якій малюк не стає: засобом статеворолевої, вікової та особистісної самореалізації жінки; засобом утримання партнера або зміцнення сім'ї; засобом компенсації своїх дитячо-батьківських стосунків; засобом досягнення певного соціального статусу тощо.

4. Сформованість материнської компетентності: ставлення до дитини як до суб'єкта не лише фізичних, але й психічних потреб і суб'єктивних переживань; здатність розуміти стани дитини, особливості її поведінки; необхідні знання про фізичний і психічний розвиток дитини; здатність до спільної діяльності з дитиною.

5. Сформованість материнської сфери. Материнство як частина особистісної сфери жінки (материнська потребово-мотиваційна сфера) включає три блоки (емоційно-потребовий; операційний; ціннісно-смысловий). Як зазначає Г. Філіппова, їх

зміст послідовно формується в онтогенезі жінки (у взаємодії з власною матір'ю чи іншими носіями материнських функцій; сюжетно-ролевій грі в ляльки і сім'ю; у взаємодії з немовлятами до народження своєї дитини; у взаємодії з власними дітьми) [3]. С. Мещерякова вважає, що ПГМ формується під впливом нероздільних біологічних і соціальних чинників й, з одного боку, має інстинктивну основу, а з іншого - виступає як особливе особистісне утворення, стержнем якого є суб'єкт-об'єкта орієнтація у ставленні до ще не народженої дитини [2]. Досліджуючи показники ПГМ, вона виділяє: особливості комунікативного досвіду жінки в її ранньому дитинстві; переживання жінкою ставлення до ще не народженої дитини, на етапі вагітності; установки жінки на стратегію виховання дитини. Вчена вважає, що виділені показники в сукупності можуть відображати рівень суб'єктивної готовності до материнства й служити підставою для прогнозу ефективності подальшої материнської поведінки.

В рамках свого дослідження Т. Гурьянова вивчає особливості розвитку ПГМ на стадії планування вагітності, під час вагітності й після пологів [1]. Вона зазначає, що структура ПГМ визначається протиріччям між способом життя, що склався, і тим способом життя, який передбачається після народження дитини (через образ «Я - мати»). На її думку, в структурі ПГМ можна виділити наступні аспекти: мотиваційний аспект - мотив народження дитини, відповідальність за її народження і виховання, почуття обов'язку; оцінний аспект - рефлексія своєї підготовленості і своєї відповідності ролі матері оптимальному образу матері (механізм ідентифікації); емоційний аспект - емоційне сприйняття ситуації материнства (комфорт/дискомфорт), переважаючий фон настрою, супроводжуючий вагітність, задоволеність або незадоволення роллю; операційний аспект - материнська компетентність: володіння способами, прийомами, знаннями, навиками, уміннями, необхідними для догляду за дитиною, уміння моделювати власну діяльність; аспект регуляції - саморегуляція жінки під час вагітності й після народження дитини у взаємодії з нею через такі чинники: 1. що обумовлюють динамічні характеристики трансформації способу життя (ригідність - флексибільність); 2. що обумовлюють можливості рефлексій людини, визначаючі участь самосвідомості в трансформації способу життя (зовнішній і внутрішній локус контролю) [1]. Українська дослідниця Н. Яремчук вважає, що структура ПГМ містить такі блоки: ціннісно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, комунікативний, емпатійний та афективно-регулятивний [4].

Проведений теоретичний аналіз дає підстави констатувати, що стержневою детермінантою материнської поведінки є рівень ПГМ. Успішність виконання материнських функцій, особливості материнського ставлення та компетентності залежатимуть від рівня сформованості цієї готовності. Перспективи досліджень ми вбачаємо в обґрунтуванні психологічних критеріїв та виборі психодіагностичного інструментарію, спрямованого на емпіричне вивчення компонентів ПГМ.

Література

1. Гурьянова Т. Развитие психологической готовности к материнству на стадии планирования беременности, во время беременности и после родов : дис... канд. психол. наук : 19.00.01 / Т. Гурьянова. - Барнаул, 2004. - 176 с.
2. Мещерякова С. Психологическая готовность к материнству / С. Мещерякова // Вопр. психологии. - 2000. - № 5. - С. 18-27.
3. Филиппова Г.Г. Психология материнства: учебное пособие / Г.Г Филиппова. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 240 с.
4. Яремчук Н.В. Психологічні особливості готовності молодій жінки до майбутнього материнства / Н.В. Яремчук // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / [ред. кол. : В.В. Олійник (гол. ред.) та ін.]. – К. : Геопринт, 2008. – Вип. 7. – С. 234-239.